

*Zegel van de kooplieden van Harderwijk uit 1265.
Randschrift: "sigillum burgensium de harderwiche"*

kwartaalblad van
HERDEREWICH
de oudheidkundige vereniging
van Harderwijk en Hierden

Kwartaalblad van "HERDEREWICH"
de oudheidkundige vereniging van Harderwijk en Hierden

In dit nummer:

Van de voorzitter	pag. 2
Van de redactie (rectificatie)	pag. 2
Bibliotheek	pag. 3
Van de penningmeester (Contributie 1999)	pag. 4
Van de excursie-commissie	pag. 4
Te koop (van Veluws Museum)	pag. 6
Kroniek 1998	pag. 7
Van alles wat ver- eeuw -ig	pag. 16
Het Middeleeuwse zegel van de Kooplieden in de Hanzestad Harderwijk	pag. 21
Excursie naar het Waterleidingbedrijf	pag. 28
Harderwieks en/of Hierders (5, genealogie)	pag. 29
Wat al mooi is - versus - het zou beter kunnen	pag. 31
Samenstelling bestuur en pag. 32	wergroepen

Van de voorzitter.

Voordat het bestuur met vakantie kon, moesten nog een aan tal zaken geregeld worden.

Op de bestuursvergadering van 31 mei j.l. werd afscheid van Co Andel genomen. Co heeft om gezondheidsredenen haar bestuurstaak neergelegd. Van 1993 tot 1999 heeft zij zitting gehad in het bestuur. Zij verzorgde onder andere de excursies. Een taak die ze met verve vervulde. Co, hartelijk bedankt voor de zes jaar, die je aan Herderewich hebt gewijd.

Op dat moment ontstonden er twee vacatures in het bestuur. Maar gelukkig had Hans Duinkerken de vraagtekens in het Vittepraetje gezien en meldde zich als kandi daat-bestuu rs li d. Ik hoop dat nog een lid dit voorbeeld van Hans volgt en zich kandidaat stelt, zodat het bestuur dan weer op volle sterkte is.

Op 12 juni was Herderewich present op Aaltjesdag. Zij had haar kraam ingericht vlak bij de Vischpoort. Het leverde ons zes nieuwe leden op en de verkoop van een aantal boekwerkjes.

Het ledenbestand is nu 290. Als we met z'n allen het komende halfjaar de werving actief aanpakken, kan Herderewich de 21e eeuw ingaan met driehonderd leden.

Open Monumentendag:

Zoals ieder jaar starten we na de vakantie met de Open Monumentendag op zaterdag 11 september a.s.. De werkgroep heeft een nieuwe wandelroute samengesteld en deze in een handzamer jasje gegoten.

Dit jaar is het landelijke thema@ "Monumentaal groen". De route gaat o.a. door de Plantage en de Hortus. Het Kantongerecht heeft dit jaar ter gelegenheid van monumentendag zijn deuren opengesteld. Het prachtig beschilderde behang kan bezichtigd worden. We hopen dat het weer meewerkt en het een leuke dag wordt.

Niek de Jong

Van de redactie

Reacties op artikel: Erespeld voor Ab van Eeden.

In het "Vittepraetje" van juni j.l. hebben wij bo veng enoemd artikeltje overgenomen uit het Schilders Nieuwsblad en dat ook duidelijk vermeld. Wij ontvingen vervolgens een reactie met de suggestie om voor de historische duidelijkheid een aantal correcties /aanvullingen te vermelden.

Navraag bij de heer Ab van Eeden zelf, heeft opgeleverd dat ook hij van mening is, dat het bedoelde artikel een onjuiste weergave gaf van de betrokkenen

bij de fusie-besprekingen tussen de Stadsrondleidingsdienst en het Gilde van Harderwijker Stadsgidsen. De heer van Eeden zegt wel in de vóór-fase betrokken te zijn geweest, maar niet bij de eigenlijke fusie-besprekingen die daarna volgden. Uit de ontvangen brief vatten wij samen, dat als coördinator en gespreksleider destijds de heer Jan de Groot (thans Burgemeester van Ruurlo) is opgetreden. Het resultaat was, dat beide organisaties op 23 mei 1996 bij notariële acte zijn samengegaan in één vereniging met een nieuw Bestuur. Als oprichters van de nieuwe vereniging worden door de voorzitter van die nieuwe vereniging genoemd: de heren Van der Spek en J.W. Klein.

Voor meer informatie verwijzen wij hier naar het Bestuur van de nieuwe vereniging en hopen hiermede recht gedaan te hebben aan betrokken personen en de historische juistheid van de fusiebesprekingen die (gelukkig) geleid hebben tot één vereniging van Stadsgidsen/rondleiders in onze historische binnenstad.

De Herderewich Bibliotheek.

Na de vakantie is de bibliotheek, gevestigd in het Milieucentrum aan de Jodenkerkstraat, weer voor geïnteresseerden geopend.

De openingsdata zijn:

1 en 15 sept., 6 okt., 3 en 17 november, 1 en 15 december.

De openingstijden zijn van 14.00 uur tot 16.00 uur.

De bibliotheek werd ook nu weer met een aantal boeken uitgebreid.

1. Gelders Oudheidkundig Persoverzicht 1995
2. Jaarboek Centraal Bureau voor Genealogie 1997, deel 51
3. Gids voor Harderwijk 1977
4. Gids voor Harderwijk 1983/84
5. Gids voor Harderwijk 1985/86
6. Gids voor Harderwijk 1994
7. Harderwijk - adresboek openbare instanties en bedrijfsleven 1974
8. Harderwijk - verleden tot heden, samengesteld door de "Iris", 1981
9. C.A. van Baarle - Handel en wandel op de Noord-Veluwe tussen prehistorie en historie
10. Tussen IJsselvlied en Essenburg, Landgoederen op de Noord-Veluwe

Schenkeningen:

Van de heer B. Schipper, Landweg 1 te Harderwijk, ontvingen we

" De Doelen-muur@, een brochure geschreven door burgemeester M.G.J.

Kempers en AHet Geslacht (van de) Bunte@ een genealogie over die familie.

Hartelijk dank voor deze schenkingen.

We hopen u te zijner tijd in onze bibliotheek te verwelkomen

Van de penningmeester

Resultaten van Aaltjesdag,
gehouden op zaterdag 12 juni.

De kraam aan de boulevard, vanaf 09.00 tot 17.00 uur
"bemenst" door vrijwilligers van onze vereniging, was een
succes.

Opbrengst:: veel belangstelling, 9 nieuwe leden en voor f.195,00 aan
publicaties verkocht!

Kosten: huur f. 50,00 + de onbetaalbare inzet van de vrijwilligers.

Contributie over 1999:

**willen de 25 leden die nog niet hebben betaald
alstublieft die fl. 30,00 op giro 3036192 storten?.**

Van de excusie-commissie

Hoewel de commissie slechts uit 1 persoon bestaat is zij, de
commissie, er toch in geslaagd de volgende interessante ex-
cursie samen te stellen.

zaterdag 9 oktober, bestemming Bredevoort en Bronkhorst.

Ook door ouderen prima te "belopen"

Vertrek 08.300 uur Vondellaan/Cremerstr. met luxe toeringcar.

kosten: voor leden: fl. 57.50 voor introducees: fl. 67,50

TWEE PRACHTIGE STEDEN EN EEN EVEN MOOI LANDSCHAP

De excursie gaat dit jaar de ACHTERHOEK in. Een streek die bekend staat om
zijn karakteristieke landschappen en zijn mooie dorpen.

De reis naar BREDEVOORT duurt anderhalf uur en gaat in verband met de
lange reistijd over de snelweg.

Bredevoort heeft veel te bieden aan boekliefhebbers en aan andere bezoekers.

Naast de vele boekwinkels telt het vele tastbare herinneringen aan zijn rijke
geschiedenis. Bovendien ligt het in een mooie landelijke omgeving. Boeklief-
hebbers kunnen de meer dan 20 antiquarische en tweedehands boekwinkels
bezoeken die allemaal in het middeleeuwse centrum liggen.

Hoewel boeken het meest in het oog springen in Bredevoort is dat zeker niet
het enige wat Bredevoort te bieden heeft. Het centrum is een paar jaar geleden
met succes gerestaureerd en ademt de sfeer van een middeleeuws stadje.

Een deel van de verdedigingswerken uit de 17de eeuw zijn nog zichtbaar, waaronder twee stukken van de originele gracht. Hier wordt ieder jaar in september een feeëriek gondelvaart georganiseerd die vele duizenden bezoekers trekt.

Het in de bedoeling dat we rond de klok van tien uur een kop koffie of thee drinken, waarna om half elf de stadswandeling met stadsgidsen van start gaat. Deze wandeling duurt anderhalf uur, zodat ergens tussen twaalf uur en half een geluncht wordt in een gezellig restaurant in BREDEVOORT. Na de lunch kunt u op eigen gelegenheid de meer dan 30 antiquariaten en tweedehands boekwinkels bezoeken en de sfeer proeven van deze unieke middeleeuwse boekenstad. Om kwart over twee vertrekt de bus naar BRONK HORST. Dit keer niet over de snelweg maar over "binnendoor weggetjes" zodat u kunt genieten van groene weide die afgewisseld worden door prachtige boompartijen. De wegen waarvan een aantal volledig overdekt zijn door statige beukenbomen, die de indruk geven alsof u door een tunnel van natuur rijdt. Geen tunnel die omsloten is door gesteente of beton, maar een tunnel die u uitzicht geeft op de weidse natuur. Om drie uur komen we aan in BRONKHORST. Dit stadje met het museum(pje) van Charles Dickens is algemeen bekend om zijn prachtige ligging tussen eeuwenoude bomen. Hoewel er toch een aantal winkeltjes zijn met souvenirs weet het stadje toch zijn oude uitstraling te behouden. Er is een restaurant geboekt waar u tussen vier en half vijf verwacht wordt en een consumptie genuttigd kan worden. Vanaf BRONKHORST gaan we richting HARDERWIJK waar we rond half zes weer terug zijn bij AF.

*kapel te Bronkhorst
tekening van Jan de Beyer 1743*

Opgave voor deelname bij:

J.C. de Groot (excursie-commissie) of bij de penningmeester K.Chr.Uittien

Tel 0341-42 82 72 Fax 0341-42 75 86 Tel 0341-41 44 31 Fax 43 44 03

E-mail fraterhuis@planet.nl E-mail: kc@uittien.demon.nl

Uw bijdrage van Hfl. 57,50 svp vóór 27september overmaken op giro 303 6192 t.n.v. Herderwich, onder vermelding van EXCURSIE.

zoekt met spoed:

- 1) bestuurslid m/v
- 2) lid excursie-commissie m/v
- 3) bibliothecaris (m/v)

Uw profiel: * dynamische persoonlijkheid
* service- en resultaat-gericht
* communicatief ingesteld
* historische belangstelling

Voor deze boeiende functies bieden wij u een baan met variabele werktijden, ruime ontplooiingsmogelijkheden, collegiale werksfeer, ruimte voor zelfstandigheid en verantwoordelijkheid.

Honorering: de dankbaarheid van onze leden.

Uw sollicitaties: graag bij de voorzitter, secretaris of penningmeester.

Wegens overkomt 4 boekjes uit de bibliotheek van het Veluws Museum:

- 1 "Een oud hoekje der Veluwe" door mr.C.A.Nairac
- 2 "De Geschiedenis der Neder-Veluwe, deel 1. Ede en omstreken" door D.Verbeek
- 3 "De Geschiedenis der Neder-Veluwe, deel 2. Ede en omstreken" door T.Pluim en H.van Gortel
- 4 "Boeren en fabrieksarbeiders, een sociografie van de gemeente Ede" door H.J.van Eck

Samen / 25,= af te halen bij mevr. Mak, Veluws Museum.

5. Graave belegerd door Prins Maurits, in >t jaar 1602", een ingelijste prent, gesigneerd AS.Fokke del.et. Fc.", met lijst 24 x 29 cm eveneens / 25,=

Het Middeleeuwse Zegel van de Kooplieden in de Hanzestad Harderwijk

Rob K.S. Beute

Keizers en koningen, geestelijke- en wereldlijke leiders, maar ook steden en verbonden en verenigingen verleenden met het aanhechten van een zegel, rechtskracht aan de door hen opgestelde oorkonden. Ook voor het sluiten (verzegelen) van een geschreven stuk werd het zegel gebruikt als bewijs van echtheid van de inhoud, de waarmeding van de afzender en de legalisering van het stuk.

Een zegel is een op een hard stempel in relief en negatief aangebrachte afbeelding, dat werd afgedrukt in was, lak of bak-aarde en soms ook wel werd ingeslagen op metaal. Het was vaak voorzien van een in- of omschrift en de vorm was meestal rond, maar ook vierkante en ovale vormen werden wel toegepast.

Wieringen, ca. 1300

Dunwick (Eng.) 17e eeuw

Purmerend, 17e eeuw

Bij de middeleeuwse steden aan de kusten van Noord- en West-Europa werd een schip afgebeeld op het merendeel van de door hen gebruikte zegels. Overigens niet verwonderlijk als we bedenken, dat in die tijd de zee de belangrijkste verbinding vormde voor de handelscontacten tussen de aan de kusten gelegen landen. Het afbeelden van een schip in het zegel symboliseerde de ligging van de stad aan het water en de zeehandel als het voornaamste middel van bestaan. De zeehandel kwam vooral tot grote bloei in havenplaatsen die gelegen waren aan een bevaarbare rivier, waardoor de handel met een groot achterland gemakkelijker tot stand kwam dan via vervoer over land.

Een **HANZE** is de naam van een middeleeuwse vereniging van kooplieden van één of meer steden met als belangrijkste doel de onderlinge bescherming bij

het handelsdriven in buitenlandse gebieden. De (interlokale) verenigingen (verbonden) die zo ontstonden, kregen al snel ook de naam Hanzen. Oorspronkelijk was men "hanze" het bedrag dat vreemde kooplieden moesten betalen voor het recht om handel te mogen drijven in een Bied, Heerlijkheid of Staat. Staten, die met elkaar een verbond lijdten gesloten, vorderden vaak "wijheid van de hanzen" aan hun kooplieden. De belangrijkste Hanze was de Noorthische, die ontstond uit een samengaan van meerdere Hanzen. Deze Hanze, die in de 13e eeuw ontstond, wordt aangenomen "De Hanze" genoemd en wordt gedateerd van 1265 tot 1623. Met de stichting van de stad Lübeck in Noord-Duitsland, kregen de Duitse kooplieden voor het eerst toegang tot de Oerzee en zij geleiden de handel met de Baltische landen voortwaarts aan. Tot in met Lolland en Eland ontstond snel achtereenvolgens een reeks van steden met havens langs de kust van het Noord-Duitsland. In de bloeitijd omvatte "De Hanze" meer dan 150 steden, waarvan Lübeck de meest in invloedrijke was. De Hanze behieldt soevereiniteit de Oerzee en had het handelsmonopolie op de noordelijke zeeën en handelspriveleges in o.a. Nederlandse en Italiaanse steden.

Van de zee de Zuidoostelijke gelegen steden, was Hanze-rijk in "De Hanze" was belangrijke plaats in, tezamen met Stavros en Kampen. Sterke concurrentie van met name het gewest Holland, de verlegging van het zwaartepunt van de zeehandel naar de Atlantische Oceaan en het verminderen van de soevereiniteit van de steden door de opkomst van de macht van vorsten en koningen, lieden in de 16e eeuw tot verval van de macht van "De Hanze" en in het begin van de 17e eeuw tot haar ondergang. Voor de Nederlanden was belangrijk de "Gouden Eeuw" aangezien met de handel op Oost- en West-Indië.

Koggenchip

De economische overtuiging van "De Hanze" vanaf de 13e eeuw werd niet alleen veroorzaakt door de voor die tijd moderne organisatie en het beheersen van het zwaartepunt tussen de Oerzee en de Noordzee. Precies even belangrijk was de superioriteit op het gebied van scheepsbouwtechniek, die al snel de concurrentie overleefde. De scheepsbouwers van "De Hanze" ontwikkelden een handelsvloot, dat groter, sneller en eenvoudiger te bouwen was en vooral door de uitvinding van het "hak-roer" voor die tijd behoorlijk superieur was: de Kogge. Gedurende bijna twee eeuwen werd het door de handel voort-

al gebruikt voor het vrachtvervoer over zee op langere afstanden, maar het kon door de geringe diepgang ook varen op binnenwateren en als oorlogsschip worden ingezet.

Als middeleeuws handelsschip van Noordwest-Europa, werd de Kogge getypeerd door een gedrongen vorm met hoge boorden en een rechte kiel. Het was voorzien van één mast met een "ra-zeil" en een "hek-roer". De zeer beweeglijke zeilvoering en de vorm van de steven, zorgden er voor dat de Kogge goed geschikt was voor het laveren bij het tegen de wind in zeilen. Behalve door het zeil kon de Kogge ook worden voortbewogen door 20-32 roeiers.

In

1962 werd uit de rivier de Weser een Koggeschip geborgen dat omstreeks 1380 was gebouwd. Het had een **lengte van 23 meter en was 7 meter hoog en breed.**

Tegen het einde van de 15e eeuw werden nieuwe scheepstypen gebouwd met drie of zelfs vier masten en een veel grotere scheepsinhoud en werd de Kogge geleidelijk verdrongen.

Het zegel van Harderwijk

Het oudste, bekende zegel van Harderwijk is bevestigd aan een Oorkonde in het archief van het kapittel van St. Made in Utrecht uit het jaar 1263.

We zien op de afdruk een naar rechts gekeerd Koggeschip op een aantal golven; een vijf-bladige bloem boven (of op de top van) de mast. Rechts naast de mast (ten oosten van ...) staat een ster in het veld, waarmee waarschijnlijk de handel met de Oostzee-landen wordt aangeduid. **Mid-scheeps is het bovenlichaam van een persoon (schipper) te zien.**

Op een Oorkonde van 29 september 1370 ontbreekt de ster in het veld, of is deze anders geplaatst. Van het omschrift resteren ook nog slechts enkele letters. Het lijkt er op of gemakshalve het restant van een oud stempel is gebruikt om er weer een mooi rond stempel van te maken.

De naam van Harderwijk is in de loop der tijden meer-malen gewijzigd. We kennen o.m. Herderwiic, Harderovici, Herderuvich en Herderewich waarnaar onze oudheidkundige vereniging is genoemd.

Op zegels uit de Middeleeuwen komt zowel veelvuldig de tekst "**SIGILLUM BURGENSIVM**", als "**SIGILLIM CIVITATIS**" voor, beide aangevuld met vermelding van de stadsnaam. Het eerste betekent dat het een zegel is van de handels- c.q. kooplieden in die stad, terwijl Sigillum Civitatis betekent dat het een zegel van de stad (stadsbestuur) zelf is. Bij het Harderwijkse zegel gaat het dus om een zegel van de Hanze-kooplieden in de stad Harderwijk.

Stempelsnijder

Een zegel werd vervaardigd door een stempelsnijder met een afbeelding en teksten als negatief, zodat de afdruk positief werd en leesbaar.

Bij het aanbrengen van omschriften op munten en zegels werd nogal eens slordig omgesprongen met de juiste tekst doordat men het Latijn niet beheerste en men de tekst overnam van oudere exemplaren, die ook niet altijd even duidelijk waren gesneden of deels versleten waren. Ook werden hoofdletters en kleine letters vaak door elkaar gebruikt.

Naast het gebruik van Latijn, werd ook het toenmalige (oud-)Nedlands gebruikt, zodat enige kennis daarvan nodig is om de teksten te kunnen lezen.

Bij het vervaardigen van stempels voor munten, penningen en zegels kwam het regelmatig voor, dat de stempelsnijder tevoren wist of al snijdend ontdekte dat hij door plaatsgebrek niet helemaal uitkwam met de tekst en dit oploste door een komma te plaatsen i.p.v. een meer plaatsinnemende letter.

Tussen twee woorden werd géén spatie gebruikt maar een punt, dubbele punt, kruisje, e.d. Bij de vorm van de letters paste men soms enige vrijheid en persoonlijke creativiteit

toe door een vroege kruit of versiering toe te voegen. Mede daardoor is het ontloffen van de Joodse wissel met wijze van eenvoudig.

Vóór het vermelden van de plaatsnaam werd zowel gebruikt „in (nl. „de“ (vrij) en „in“, „in“ of „toe“ (n).

In de bovenvermelde Dorkanda uit 1370 is te lezen:

„...der strotte bejof die herderwijk...“ (= een de stad te Herderwijk) Het omschrijven van het zegel uit 1363, dat ook de vermelding van een „Villaprijs“ wijkt, vermeldt:

SIGILLVM . BVRGENSIVM . DE . HERDERWYCH (= een kruitje),
is verlopen etc. „zegel der herderwijken (het vermeld) te Herderwijk“.

Ook in dit omschrijven is het door elkaar gebruiken van hoofd- en kleine letters te zien (h en n), **HER** kruit (h en u), **BERGENSIVM** het verschillende van de letter „v“ (V en U). Niet bevestigd de dubbele punt in **BVRGENSIVM** en de hoge punt eefter dit woord. **BERGENSIVM** de letter en punt in de stadnaam, is het plaatsen en de betekenis daarvan niet geheel duidelijk.

Wettelijk is de vorm in **BVRGENSIVM** naar de „L“ bezield om een uitgesproken kruit een de rechterbovenzijde van deze letter (zie voorbeeld „Villaprijs“).

De punt aan **HER** het oorspronkelijk van een kruit een de linkerbovenzijde van de „B“ **HERGENSIVM** zijn. De voorgedrukte „B“ in **SIGILLVM** heeft ook geheel geen kruit om versiering, niet bepaald consequent doe.

Zoals hiervoor vermeld is werd een kruit twee samengesteld bij plaatsgevoel. Daarvan **HER** hier overal geen sporen zijn. Indien de kruit een bezield is om verwerving van de letter „D“, dan was de plaatsnaam geschreven zijn als „**HERDOERWYCH**“. Op schriftelijke punt onder alle kruit te waarschijnlijk voor het uitsluit van een vroege betekenis kruit van de letter „R“. Een punt werd kruit een kruit gebruikt samen twee afzonderlijke woorden.

Om te plaatsen stampende om uitgesproken te maken gezamenlijke letters in de omschrijven van streek; wellicht dat dit ook bij deze zegel van Herderwijk een verandering is voor het merkwaardige letter vóór de letters „DE“. Indien de onduidelijke „Y“ voor „DE“ niet om letter bezield zou zijn, dan heeft de stampende letter een kruit wel heel duidelijk „D“ (d.v. een „D“ geleiden en lezen om „de“ (vrij). Aangezien ook bij de stadnaam meer een duidelijk „D“ op de plaats van de „D“ moet, mag de onduidelijke conclusie zijn, dat deze stampende letter toch wel vroege bezog is geweest. De correcte en consequente wissel met **HER** **BERGENSIVM** kruit onder verwerving van kruit's, dubbele punten, etc.:

SIGILLVM . BVRGENSIVM . DE . HERDERWYCH of beter:

SIGILLUM . BVRGENSIVM . DE . HERUERWYCH

Zegel der heidatalliden van Herderwijk.

Vin zulten het te meer op handen dat de stampende letter wellicht niet uit Herderwijk afkomstig was en dat te geleidelijk van oorsprong over besloot dat het een zegel is met het portieke Kogge handelsrecht uit de voorrechten van de Zelfrege gelagen, belangrijke Herderwijk Herderwijk.

Ook andere steden voerden de Kogge in hun zegel, zoals Vlaardingen, Damme (België), Kiel en Stralsund (Noord-Duitsland), Elbing en Gdansk (in het huidige Polen) en Wismar (Duitsland).

Elbing (Dld) 1242

Damme (België) ca. 1300

Kiel (Dld) 14e eeuw

Stralsund (Dld) 13e eeuw

Gdansk (Polen) ca. 1300

Wismar (Dld) ca. 1250

Vlaardingen ca. 1300

Stralsund (Dld) ca. 1300

Stralsund (Dld) 1329

Meer informatie?

Er valt op munten, penningen en zegels heel wat meer te zien, dan we zo op het eerste gezicht denken. Kijkt U maar eens naar de details op de geldstukken in uw portemonnaie. Was U al eerder het muntmeestersteken (Julianagulden een haantje en de Beatrixgulden een aambeeld) en het muntteken van de Rijksmunt (Mercuriusstaf) opgevallen?

Sigillografie of zegelkunde is de wetenschap die zich bezighoudt met het bestuderen van zegels, hun ontstaan, vormgeving, betekenis en verbreiding.

Numismatiek doet hetzelfde t.a.v. munten, penningen, etc.

Aan onze kennis van de historie heeft de numismatiek sinds het eind van de 7e eeuw vóór Chr. en de sigillografie sinds de 12e eeuw na Chr., een belangrijke bijdrage geleverd.

Literatuur waarvan o.m. gebruik is gemaakt voor het behandelde onderwerp kunt U vinden in:

de "Kroniek van Harderwijk 1231 - 1931", alsmede in een artikel van K. Mars "Het zegel en het wapen van de stad Harderwijk".

Het origineel van het hier beschreven en op het voorblad afgedrukte zegel is te zien in een vitrine van het "Veluws Museum" in Harderwijk.

Een schitterend boek met duidelijke afbeeldingen, dat ik voor het schrijven van dit artikel mocht lenen van dhr. Dr. D.A. Wittop-Koning, is het boek van Herbert Ewe: "Schiffe auf Siegeln".

Indien U nog veel meer wilt weten, dan is lidmaatschap van het KNGMP (Koninklijk Genootschap voor Munt- en Penningkunde) te overwegen.

*Afdruk van het Harderwijkse zegel
(schip naar rechts)*

Opm. De tekenaar van dit zegel heeft de punt en komma (ten onrechte) opgevat als versieringen van de letter O, waardoor de stadsnaam HEROERUVICH zou worden. Dit is onjuist. Ook heeft hij mid-scheeps de schipper weggelaten

Wat al mooi is - versus - het zou beter kunnen!

Een rubriek voor de leden van Herderewich.

De historische binnenstad van Harderwijk heeft veel mooie gebouwen en plekjes. Regelmatig zien we dat er gewerkt wordt aan het opknappen of onderhouden daarvan. Toch zijn er hier en daar situaties die wat meer aandacht zouden verdienen. Soms valt dat duidelijk op; soms gaat het om minder opvallende kleinere zaken. In deze rubriek geven we graag de gelegenheid een korte signalering te plaatsen (liefst met foto) van een object dat U als historisch geïnteresseerde lezer opvalt en waarvan het wenselijk zou zijn dat het opgeknapt wordt. Misschien is het de eigenaar van dat pand of situatie zelf nog niet eens opgevallen.

Geen rubriek om kritiek te uiten. Wel om door positief bedoelde signaleringen de eigenaar (ongeacht wie dat is), attent te maken op de situatie en te stimuleren er aan mee te werken onze binnenstad fraai te houden of nog mooier te maken. Na verloop van tijd zullen we nagaan welke signalering het meest en snelst tot resultaat heeft geleid. Daarvoor beraden we ons nog op een blijk van waar dering vanuit Herderewich. Indien U geen foto bij uw signalering kunt toevoegen, dan zal de redactie dat proberen als het object daartoe geschikt blijkt en past in deze rubriek. Graag zien we inzendingen van onze leden voor deze rubriek tegemoet.

Voorbeeld:

Ongehuwde moeders en hun kinderen

In een garnizoensplaats worden nogal wat natuurlijke (= buitenechtelijke kinderen) geboren. In Harderwijk worden tussen mei 1811 en december 1830, 161 van die kinderen geboren. Een aantal daarvan werd later gezocht naar hun natuurlijke ouders alomog trouwenden. Veel van deze kinderen sliepen jong, want de kindersterfte was groot. De reden waarom de ouders niet vóór de geboorte van hun kind trouwden, was voor een deel, dat de ouders nog in militaire dienst waren. Zij waren gedurende 5 jaar dienstplichtig en moesten aan hun commandant toestemming vragen om te trouwen en bijtijde werd dat niet als verleend. Ook zullen er wel tussentijd zijn geweest, die al overleden waren voordat het huwelijk gesloten kon worden. Ik heb nu twee verhalen. Het een kind voor een vrouw ook wel een inkostenverzekering was: als ze alleen bleef te blijven en zelf, oud geworden, niet meer de kost kon verdienen. Afhankelijk zijn van de situatie was ook niet alles.

Laat me voor één van deze vrouwen en het kind volgen.

Op 23 December 1818, om elf uur 's avonds, doet Karel Zemanitz, futeier bij het depot Bern, nr 33, oud 49 jaar en wonende alhier, aangifte van de geboorte van een dochter. Zij is geboren op dinsdag 22 december om 11 uur 's avonds. De moeder is Kortein Kortzen, oud 21 jaar. Karel Zemanitz geeft het dochter de voornaam van Kortein en vertoelt de vader te zijn. De aangifte werd gedaan in tegenwoordigheid van Hendrik van Westendorp, bodd, 43 jaar en Gjebari Nagehooft, voerman, 45 jaar. Zo stond het in de akte van de Burgerlijke Stand, de leeftijd van de moeder klopt niet. Misschien Karel trouwde met zijn Kortein-a getrouwd is, zal zijd wel een raadsel blijven. misschien bleef hij in lang in de 'Oost'. In ieder geval trouwde Kortein (Gnellijsen bij haar doop) op 1-7-1825 met Andries Feljt. Kort voor haar huwelijk kreeg zij op 11-1-1825 's avonds om 8 uur, een beseeling, metajes, die Janna en de Aaljn worden genoemd. Andries Feljt, futeier, Alg. Depot nr. 33, deed de aangifte. De moeder bleef nu Cornelleja Kortz Cornelissen, was weduwe, ongehuwd en 22 jaar. De beseeling sliet kort op de geboorte. Janna op 20 en Aaljn op 21 februari.

Cornelleja was een dochter van Aart Cornelissen en Machteld Petersen, ze werd gedoopt 14-8-1791 in de Nederduitsch Gereformeerde kerk (= Ned. Hervormd, de Grote kerk dus), en overleed 21-5-1879. Andries werd gedoopt in Kampen op 3-6-1790, als zoon van Willem David Feljt en Janna van Hava en overleed op 29-5-1850. De vader van Cornelleja en de moeder van Andries waren, kort het huwelijk gesloten vord, al overleden. Andries en Cornelle kregen samen nog 6 kinderen.

Willelm geboren 8-1-1825 (geacht bij het huwelijk)

Geertje 8-3-1827, overleden 28-2-1848.

Albert 14-3-1828, overleden 28-8-1831.

Trijntje 15-12-1831

Albert 1-5-1835 , waaruit nageslacht Faßt

Gene 3-12-1836, idem.

Karoline op haar beurt, kreeg op 1-5-1846 een natuurlijke dochter Karoline, overl. 27-8-1898 en een zoon Andries, geboren op 7-1-1854 in de Israëlsstraat, waaruit het geslacht Aarssen ontstamt. Zij trouwde te Harderwijk op 17-8-1850 met Kees Ambochtshaver, geb. Meeuwijk 2-3-1812, overl. Beverwijk 7-6-1862, gepens. militair. Ze kregen nog een zoon Lambert, geb. 1-8-1850 Achter de Muis.

Bvat is er ou van die Karol Zam(m)ant getrouwd. Hij vond zijn neefje getrouwd toen hij terug kwam uit Ned. Indië. Hij trouwde zich met Geertje Koning, dochter van Jan Jansen Koning en Sabille Lovers (Loverink) geb. Harderwijk 23-12-1805, overl. 28-10-1895. Ze trouwden op 27-12-1833 te Harderwijk. Karol was geboren in Saggje ca. 1785 en overleed 22-11-1877 in Harderwijk, zoon van Jan Zamant en Richiena Smilt, zijn vader was molenaar. Karol hield, om onduidelijke redenen, bij zijn huwelijk geen geboortecte of overlijdenscte van zijn vader te overleggen.

Excursie naar het Waterleidingbedrijf.

Door Niek de Jong

Op zaterdagmiddag 10 oktober een vur hebben acht Harderwijkers zich op de parkeerplaats Cremersstraat verzameld. Spoedig bleek dat zeven huzaren op hun stalen rossen zich rechtstreeks naar de hoogste top, de waterstoren, hadden begaan. Zij warden terug gecomenandeerd, eerst de geschiedenis van het leidingwater begint bij de bodem. Toen keerde men zich op het neydrkanter van de Waterleiding Maatschappij Gelderland (WAG) van de Zuidwesteind (geteld en voorzien van een van elk koffie, ten de heer E.M. Oltman met zijn verhaal beginnen.

Harderwijk wordt voorzien van grondwater. Het zuiverste grondwater ligt opgeslagen in poruze bodemlagen, meestal bestaande uit zand en grint. Om dit grondwater in bereiken en naar boven te kunnen pompen moeten er buizen tot een diepte van circa 100 of die grond ingeslagen worden. Blaaswielstenen van de onderkant van de buis zuigen er voor dat er bij het pompen geen zand mee naar boven komt. Door de natuurlijke zuiverheid kan van dit grondwater gemakkelijk drinkwater gemaakt worden. Het grondwater bevat soms ijzer en mangaan, waardoor roestvlekken op het wasgoed kunnen komen. Door zurelind van het

water toe te voegen kunnen de metalen oxyden en door een snellere verrij-
ding worden.

Het grondwater verplaatst zich op de Veluwe van noord naar zuid met een
snelheid van 4 cm per jaar. Het grondwater is hier wel 100 tot 1000 jaar oud. In
Harderwijk drinkt er nu met rust een drink, zeg maar oeroud glas water.

De WVG voorziet vanuit een brunnigste pompstations 200.000 inwoners in Gel-
derland van zuiver drinkwater. Voor de jaarlijkse productie van circa 50 miljoen
m³ wordt uitsluitend gebruik gemaakt van grondwater.

Om ook in de toekomst grondwater voor de drinkwaterproductie te behouden
voert de WVG een natuurbeleid in de beschermingsgebieden.

Na een veldrond, waarin alle werksamenvinden van de WVG in een roterend
WEGEN uiteen gaat, leidde de heer Oelzen met zijn hobby, een verzameling
van allerlei waterleiding- materialen. Pijpen, die vroeger door de functionarissen
gedragen overal werden, leidingen van zood, gietijzer en iec, waterme-
teren in allerlei soorten en formaten, kraan en verschillende vormen en groottes,
gereedschappen, etc. Het gaf een interessant overzicht van er allemaal in een
oude verzameld is.

De eerste waterleiding in Harderwijk werd in 1826 geopend. De belangrijke
momenten wordt in de hal van het museumtoer nog gememoreerd door een ge-
denkteken met onder andere het jaartal 1826 en de namen van burgemeester
Daniel van Meurs en wethouder een erop.

Na deze uitlog kon de weg naar de Galgenberg worden ingeslagen.

De Waterzaken in elcke kort een gemeenschappelijk monument. Rivier de deuropening
bevindt zich een gedenkteken met het opschrift: H.W.F. / 1099 / D. DE LEEUW.
De heer De Leeuw was de ingenieur, die het Harderwijker waterleidingnet bouw-
ontwerp.

Een aantal bezoekers beldormmen de keun. Boven aangekomen waren zij op
13,4 m boven NAP. (de Galgenberg: 18,8 m., de wateroren 24 m.). Het uitzicht
werd enigzins belemmerd door de bomen. In de loop der jaren zijn de
omliggende bomen nu een de toren uitgegroeid.

De Waterzaken is nog steeds in gebruik. Het heeft een stroom van 300 m³.
Harderwijk toe worden van de rijksweg A20 krijgt zijn drinkwater via de toren.
Tijdens het afsteken van de Galgenberg vond een biologische waarneming plaats.
Een bezetuum kruiste ons pad en kreeg de nodige aandacht.
Aan de voet van de Galgenberg staat een nieuw pompstation. De stroom een de
gebouw zijn gemaakt van gebakkenblok. Van hieruit wordt computergestuurd
water naar Harderwijk en Ermelo gepompt. Tijdens het bezoek ging ik 10 m per
uur richting Harderwijk.

In geval van stroomstoring staat een diesel generator, die 600 kW kan opwekken
zodat de continuïteit gewaarborgd is.

Hierin gingen de sacrale ingangere terug naar het museumtoer, waar de excursie
met een mooi drankje en een presentje van de waterleiding werd afgesloten.

Het woord "toeristenseizoen" is nog niet uitgevonden, maar als het zomer wordt, komt er aandacht voor uitgaan. Voor reizen en wandeltochten is er een handige atlas van Nederland verschenen met alle spoor-, tram-, straat- en grindwegen. De fa. Wuestman heeft een serie van vier nieuwe stadsgezichten uitgegeven.

Burgers rijwielen in dieverse prijsklassen zijn verkrijgbaar bij J.F.Vitringa, Donkerstraat. Wie gaat fietsen moet zich aan de regels voor de "ideale wielrijder" houden en doet er ook goed aan een verband-etui aan te schaffen. Het past gemakkelijk is een rijwieltasje en is ook nuttig "in de huishoudens".

De A.N.W.B. vindt dat "voetgangers en bestuurders van rij- of voertuigen moet worden verplicht voor den wielrijder voldoende ruimte te laten"

Een aanbieding van de Spoorwegen betreft speciale tarieven voor reizen in juli, augustus en september.

Er zijn kaarten voor een bepaald aantal kilometers en vakantiekaarten voor een dag reizen door het gehele land; de laatste kosten voor respectievelijk de

1e, 2e en 3e klasse fl. 4,-, fl. 3,- en fl. 2,-. Er zijn ook - legen gereduceerd tarief - retourkaarten ingevoerd, die 3 dagen geldig zijn. Op 18 juli enz.juli zijn de leerlingen van de openbare school in Hierden per trein naar Amsterdam gegaan. Zij hebben een bezoek gebracht aan Artis. Twee dagen later verschijnen daar de oudste leerlingen van school A. Door het warme weer is het veel uitblazen en melk drinken, schrijft de krant.

Voor de - waarschijnlijk vele - thuisblijvers is er in Harderwijk ook nog wel het één en ander te beleven. Wegens een zeer gering aantal aanwezige troepen is er geen grote parade, maar - door de vele vlaggen en wimpels - wel een feestelijke stemming op 2 augustus, de verjaardag van Koningin-moeder Emma. 's Avonds brengt een militaire taptoe "een tallooze volksmenigte op de been." Op 31 augustus zal er t.g.v. de verjaardag van Koningin Wilhelmina om 12 uur op de Markt een parade van garnizoen en schutterij worden gehouden. 's Avonds zullen de burgemeester en mevrouw Elias voor civiele en militaire autoriteiten (met dames) en particulieren een receptie houden. "De Harmonie", die bijna 25 jaar bestaat, heeft zich welwillend beschikbaar gesteld en zal in de tuin van hun beschermheer en -vrouwe een concert ten gehore te brengen.

Een dag later is in de Concertzaal een concert van het regiment Grenadiers en Jagers te beluisteren. De stoep voor het gemeentehuis en de vestibule met raadzaal zijn, voor zover de ruimte het toelaat, weer beschikbaar voor alle civiele- en militaire autoriteiten met hunne dames. Een beperkt aantal kaarten is voor fl. 0,25 verkrijgbaar bij de pachter, de heer F.G. Poptie, Markt nr. 3. Op hetzelfde

adres is die avond - voor een familie - een kamer met 3 ramen te huur. Het verkeer over de Broederen (de Markt) is van 7 - 11 uur 's avonds voor rijtuigen en handkarren gesloten.

Ook zonder muziek zorgt het garnizoen ervoor dat er altijd wel wat te zien is. In 1861 is Jacobs, een Afrikaanse fuselier, in koloniale dienst gekomen. Na 1882, toen hij met fl. 200.= 's jaars gepensioneerd werd, is hij nog 17 jaar in Indië gebleven. Nu is hij hier om naar zijn geboorteland terug te gaan. De krant meldt: "En alzo ziet men hem door de straten flaneeren, bewonderd door oud en jong."

Geen bewondering was er voor de begrafenis met militaire eer, zoals die voorheen verliepen. Het werd als storend ervaren dat bij terugkeer van het kerkhof "vroolijke mopjes" gespeeld werden. Nu geschiedt een en ander "met stille trom". "Hulde aan de autoriteit die bij deze heele regeling van zoo groote kiesheid blijk gaf" is in een ingezonden brief in de krant te lezen.

Er valt ook nog steeds wat te verdienen aan het garnizoen. De levering van brandstoffen wordt aanbesteed. Voor fl. 40.= per 3 maanden wordt er een kosthuis voor gepensioneerde kostgangers aangeboden. Als het muzikanten betreft zijn er mogelijkheden voor een goede bijverdienste. Op het gemeentehuis hangt een lijst ter inzage met de adressen waar van 1 op 2 september militairen ingekwartierd worden. Degenen die geen militairen bij zich wensen te huisvesten kunnen bij de secretarie de namen opgeven van personen, bij wie de officieren en manschappen voor hun rekening kunnen worden uitbesteed. De verlofgangers der militie worden opgeroepen zich te melden voor onderzoek. Niet iedereen geeft hieraan gevolg. Na enige tijd worden de namen van Eibert den Herder, Klaas Alb. Karssen en Gerrit Hop aangeplakt. De eersten zijn niet verschenen; laatstgenoemde wel, maar met versleten schoenen.

Overcomplete genie- en hospitaalgoederen worden op het Klooster verkocht. Het betreft o.a. dakramen, deuren, oud ijzer, heindepin, broedkokers, wullen dekenen, sokken enz. Alles wordt verkocht tegen contante betaling, zonder "onrust".

De inspecteur van politie, ook onder-commissaris genoemd, krijgt een nieuw uniform. Het is een aanraket voor het oude en zal het aanzien eren slecht vergroten. Er zijn geen tennen aanwezig voor vernietiging van de nieuwe politie-verordening, zoals door Gedeputeerde Staten van de Koningin is verzocht. De nieuwe politie-verordening zal nu z.a.m. worden afgekondigd en in werking treden.

In de zomer te nr. politiek nieuws. Vier gemeenteraadsleden, de heren H. Ardeleerhof, D. Barnds, C.F.H. Pulzen Cramer en H.L. van Ugonelen, zullen volgens traditione afreden. De besluiten van de kiesverantwoordingen van "Gemeentecollegie" en "Nederlands en Oranje" roepen beide op om voor de deze uitslagnotities te kiezen, terwijl "Gemeentebestuur" nog apart wils voor de heer H. Baeger. Diverse lezers van Hieken, w.a. De D. Esser, zien graag H. Ardeleerhof weer gekozen.

Een andere advertentie, onderstaand met "vols kiezers" roept op "a.s. zaterdag met een nonpoel op de heer H. Ardeleerhof te stemmen". Uiteindelijk worden de heren Barnds, Pulzen Cramer en Van Ugonelen direct benoemd. Voor de vierde plaats is van herbenaming nodig, die met 267 stemmen voor de heer Ardeleerhof en 270 voor de heer Baeger in het voordeel van eeningehoudde uitvalt. Er zijn 20 ongeldige stemmen.

"De Harmonie" heeft een verzoek ingediend voor ingebruikgeving van een deel van de Plantage. Er wordt besloten de gemeente aan de openbare dienst te onttrekken. De heer T. Zverus krijgt een lenen recht het Hoogen Pad in gebruik voor een kluwekarak. De meegestane portierwoning aan de Grote Poort wordt voor fl. 80.- per jaar voor 3 jaar verhuurd aan de havenmeester Bruinink. Er is een beschrijving gehouden om het breedpuithuis te verkopen. De hongaria inbesluyf is R. Raaijen met fl. 115.-. Tot zijn oogenoogen wordt het niet een hem toegewezen, maar voor fl. 150.- onafhanda verhuurd aan de wvd. H. van der Zanden. De heer Raaijen doet in een brief aan de gemeenteraad zijn beklag. Hiet besluiten in de Raad gaat accord met deze gang van zaken, waarin de burgemeester toch wel op eigen houde heeft gehandeld. Er komt een nieuwe openbare inderijving voor de verkoop van het breedpuithuis, "volgens voorwaarden ter inzage op de secretarie". Enkele waken later is het verkocht of niet - gekocht. Voordoor er nu een prachtig uitzicht op de zee is. Een lezer vindt het jammer dat een essentheid van de vruken Vadersen heko-

ten heeft een nieuwe gebouwtje te laten verrijzen. Hij vindt het een mooi hoekje voor bloemen en groen, "aan en ander door een hekje bevestigd".

Harderwijk is voor zijn watervoorziening niet langer alleen afhankelijk van de pomp. Sinds kort is er de "Harderwijkse Waterleiding", die van plan is om

1 juli tegen een aanzienlijk verhoogd tarief water te leveren. De kosten zijn fl. 1,66 per jaar voor woningen met 1 vertrek tot fl. 13.= voor 7 vertrekken. In een ingezonden brief waarschuwt een lezer dat de verhoging wel eens tijdelijk zou kunnen zijn; B. en W. zijn het n.l. niet dat deze verhoging eens en het is instructie vanoverig de pomp maar niet

te snel weg te doen. Ergens weet het ook dat de waterleiding soms zonder behoefte afgesloten wordt - gelukkig dat er nog personeel zijn - maar de Waterleiding neemt hier licht minuscule en kondigt de uitbating van 12 - 3 uur op 22 augustus in de krant aan.

De kiesvereniging Gemeentebelang heeft een vergadering uit om enkele plannen te bespreken, en wel "de wenschelijkheid voor de voltaggezondheid van een bediening" - een zaak voor particulier of gemeentelijk initiatief? - en het plan om de wijkdelen C (jongens) en D (meisjes) samen te wegen. Laage berekeningen is een ingezonden brief van het wijkdeel Pulman Orman tomen een deel aanvroeging fl. 360.= per jaar bespoken, maar is dit bedrag het waard dat er meer onderwijsmogelijkheden verdwijnen, zo vraagt hij zich af. Volgens voorzitters is de aanvroeging in goede plaatsen zonder problemen verlopen en is er geen spreke van minder onderwijsmogelijkheden. Voorzitters van de bediening menen dat er meer van beschikbaar kosten spreke zal zijn, die de oprichting niet in de weg moeten te staan. De burgemeester waarschuwt voor van te gincil opstande en te snelle bankuitverring.

De heer FENWICK, hoofd van de Chr. School, viert op 23 juli zijn 26-jarig jubileum. De heer RANGRAAN, hoofd van de school te Herden, vraagt ontzeg L.V.L. zijn vertrek naar Telgt. In de Ned. Herv. Kerk in Emeida wordt een orgel in gebruik genomen, sijnkomstig uit de Chr. Geme. Kerk in Harderwijk. Een predikant zoekt een plaats voor een enigzins onafh. gemeente. "Wel gewillig tot den arbeid". Is het kinderhede, waar kan een zredelijke dienstbouw van Hoor. Godefrant terecht, tegen een kost van 3. 00.= & 2. 100.= per jaar. In het weeshuis der Herv. Kerk te Apeldoorn kan een weesmoeder, hield niet beneden 30 jaar, 2. 200.= verdienen, terwijl in de bloemkultij van Herdijken een beide leerlingen MAKT gevraagd.

De kantonrechter, de heer Th. Thooft, zal in het najaar naar Gorinchem vertrekken. Hij heeft vele zaken behandeld, zoals stroperijen, weerspannigheid, dronkenschap, straatschenderij en diefstallen, o.a. tegen J. van 't G; Anna B; M.B.H. en K.A. van S. Dit zou voor K.A. van Stralen kunnen staan. Misschien zijn er meerdere personen met dezelfde naam. In de Donkerstraat, tegenover de Kerkstraat, is in ieder geval een winkel van een zekere K.A. van Stralen gevestigd. Regelmatig wordt er aandacht gevraagd voor puik best spek, graskaas en maatjesharing. Diefstal van bot komt gedurig voor. De 16-jarige visser A.F. wordt veroordeeld voor het weghalen van bot uit de fuiken van J. Louw. Er worden de laatste tijd veel appels en peren gestolen, dit in verband met de schaarste. Ook de oogst van meikersen valt dit jaar zwaar tegen. De bosbessen brengen fl. 0,70 per vaatje op, plm. 18 cent per kg; dit is voor veel mensen een aardige bijverdiens- te. Hierdoor zijn in Vierhouten maar 18 van de 45 leerlingen op school aanwe- zig. De eerste nieuwe aardappels "Andijker Muisjes" , zijn geroid door J. Bonhoff. Ze zien er flink volwassen uit.

In juli is het zo warm dat dit advies verschijnt: "Laat uw kind, dienstbode of knecht de trekhond van groenteboer of melkboer wat frisch drinkwater voorzet- ten". Diverse onweersbuien veroorzaken overlast. De tabaksoogst in Nijkerk ondervindt de nodige schade. In de omgeving slaat de bliksem in een schoor- steen, zonder brand te veroorzaken. De woning staat wel zo vol zwavel, dat de bewoners elkaar niet meer kunnen zien. Ook geen echt vuur bij het Raadhuis, waar de vrijwillige brandweer in actie komt. Het betreft gelukkig maar een oefening.

In deze hitte moeten ook de Veluwe landlieden hun werk doen, die elke zomer naar Noord-Holland of andere streken vertrekken, om daar de brandende zonnestrallen te trotseren, net als de visser, die "bij 't dobberen op de zilte baren troost vindt in de gedachte, dat hij werkt en zwoegt om voor vrouw en kind te zorgen, want die deelen zijne nood."

Wordt vervolgd